

ПРИНЦИПИ ТА ІНСТРУМЕНТИ ЕКОНОМІЧНИХ САНКЦІЙ ЄС ЩОДО ТРЕТІХ КРАЇН

Шнирков О.І.

д.е.н., професор, завідувач кафедри світового господарства
і міжнародних економічних відносин
Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Сучасна система економічних санкцій ЄС щодо третіх країн базується на «Директиві щодо імплементації та оцінки обмежуючих заходів (санкцій) в рамках спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС» Ради ЄС, яку було прийнято у 2003р., доповнено у 2012 та 2017рр⁶.

Данна Директива визначає основні принципи економічних санкцій ЄС:

- мета – зміни у політиці або діяльності країни, частини країни, уряду, юридичних або фізичних осіб;
- обмежувальні заходи не мають економічної мотивації;
- вибіркове застосування (країни, галузі, підприємства, фізичні особи);
- санкції не повинні мати екстериторіальний характер;
- перевага економічним санкціям Ради Безпеки ООН.

Директива також визначає базовий перелік обмежувальних заходів, які може застосовувати ЄС. До них відносяться:

- заморожування фондів та економічних ресурсів;
- обмеження на пересування;
- ембарго на постачання озброєння;
- ембарго на постачання обладнання, яке може бути використано для внутрішніх репресій;
- інші експортні обмеження;
- заборони польотів;
- заборони на фінансові послуги;
- інвестиційні заборони;
- секторальні обмеження;
- заходи попередження використання обладнання;
- заходи щодо попередження несанкціонованого використання обладнання, технологій та програмного забезпечення з метою моніторингу та відстеження інтернету та інших форм комунікацій.

За станом на початок листопада 2018р. ЄС застосував більше 210 конкретних економічних санкцій проти або у зв'язку із ситуацією у 34 країнах: Афганістані, Білорусі, Боснії та Герцеговини, Бурунді, ЦАР, КНР, ДР Конго, Єгипті, Еритреї, Гвінеї, Гвінеї-Бісау, Гаїті, Ірані, Іраку, Лівані, Лівії, Мальдівах, Малі, Молдові, Чорногорії, Бірмі, Північній Кореї, Росії, Сербії, Сомалі, Південному Судані, Судані, Сирії, Тунісі, Україні, США, Венесуелі, Ємені, Зімбабве. По 10 країнах ЄС реалізував санкції за рішенням Ради Безпеки ООН, по 8 країнах – до рішень Ради Безпеки ООН ЄС додав власні санкції, по решті країн ЄС запровадив власні автономні економічні санкції.⁵

Найбільшу кількість економічних санкцій ЄС запровадив проти Північної Кореї (52), Сирії (24), Лівії (12), Іраку (11), Росії (8), Бірми (7), Сомалі (6). У зв'язку із ситуацією в Україні ЄС застосовує 16 видів економічних санкцій внаслідок анексії Росією Криму та Севастополю, незаконної експропріації державних ресурсів України, діяльності, що загрожує територіальній цілісності, суверенітету та незалежності України.

Найбільш тривалі економічні санкції ЄС досі існують по відношенню до КНР (з 1989 р.), Іраку (з 1990 р.), Лівії, Сербії та Сомалі (з 1992 р.); ДР Конго (з 1993 р.), Бірми (з 1996 р.), Афганістану (з 1999 р.).

Ефективність економічних санкцій визначається їх роллю у структурі форм реакції країн та міжнародних організацій на грубе порушення прав людини, суверенітету країн, міжнародного права у цілому: «Нічого більше нема між словами та військовими діями, якщо ви хочете тиснути на уряд». Оскільки критерії та показники оцінки ефективності економічних санкцій у світовому господарстві є різними, відповідні данні щодо досягнення мети санкцій суттєво коливаються від 4% до 34%.^{2,4} Так, наприклад, ефективність економічних санкцій ЄС проти Росії в наслідок її агресії проти України характеризується наступним чином (див. табл.).

Таблиця. Ефективність економічних санкцій ЄС проти РФ

Критерії суттєвого впливу на економіку	Фактичне значення критерію
1. Втрати більше 2% від ВВП	1. Реальні втрати у 2014-2018рр. 1,5% на рік
2. Суттєва різниця в розмірах економік (10:1)	2. Співвідношення ВВП ЄС та РФ (11:1)
3. Значна залежність від товарообігу (більше 25%)	3. Питома вага ЄС у структурі ЗТ РФ 45%, РФ –ЄС - 8%
4. Швидке впровадження санкцій та	4. Рішення ЄР № 119,145, 386

широка кооперація	березень-липень 2016р. 28 країн ЄС + 14 інших країн
5. Низькі втрати країни, що застосовує санкції	5. Втрати ЄС менше 0,2 % ВВП.

Таким чином, зміст, характер та умови економічних санкцій ЄС проти РФ у 2014-2018рр. не відповідали вищезгаданим критеріям, якщо мати за мету суттєві економічні втрати Росії у короткотерміновій перспективі внаслідок агресії проти України. Очевидно, економічні санкції ЄС проти РФ можуть мати більш суттєвий кумулятивний вплив за умов їх посилення, збереження, а також координації з обмежувачими заходами з боку США.

Оскільки ефективність економічних санкцій ЄС після перших двох років їх застосування почала зменшуватися, а не всім експортерам країн ЄС вдалося знайти альтернативні ринки збуту своєї продукції, державні діячі окремих країн почали ставити питання про зміни або навіть скасування економічних санкцій ЄС проти РФ. У 2016-2018 рр. з такими заявами виступали окремі керівники державних структур Італії, Угорщини, Греції, Франції, Кіпру, Словаччини, Чехії, хоча під час щопіврічного подовження санкцій Європейською Радою вони підтримували спільні рішення. У цьому зв'язку слід зазначити, що саме підписання Угоди про асоціацію України з ЄС, яку було ратифіковано Європейським Парламентом та законодавчими органами всіх 28 країн-членів ЄС і яка фактично означає початок інституціональної та економічної інтеграції України до ЄС, стало основною причиною агресивної реакції Росії. Скасування економічних санкцій ЄС проти Росії без припинення порушення суверенітету України з боку останньої означатиме фактично відмову від подальшої реалізації Європейським Союзом Угоди про асоціацію з відповідними фундаментальними наслідками для майбутньої політичної та економічної ситуації в Європі у цілому. Крім того, реалізація економічних санкцій проти Росії протягом лише чотирьох років (2014-2018 рр.) не є рекордом в історії санкцій ЄС. Найбільш тривалі економічні санкції ЄС досі існують по відношенню до КНР (з 1989 р.), Іраку (з 1990 р.), Лівії, Сербії та Сомалі (з 1992 р.); ДР Конго (з 1993 р.), Бірми (з 1996 р.), Афганістану (з 1999 р.).

Оскільки наразі економічні санкції ЄС проти РФ (паралельно та в координації із санкціями США) не є достатньо ефективними, пропонується 5 варіантів їх подальшого розвитку:⁷

1. Зберегти існуючий формат санкцій в очікуванні, що їх ефект з часом зросте та посиляючи політичні сигнали про несприйняття окупації та анексії території України;

2. Скасувати санкції та повернутися до моделі «бізнес як завжди», як це було після російського втручання в Грузію у 2008 р.;

3. Зберегти цілі, але адаптувати санкції;

4. Зберегти санкції, але адаптувати цілі;

5. Адаптувати цілі та санкції.

За будь-яких умов адаптація цілей та економічних санкцій з боку ЄС проти РФ не повинна трансформуватися в процес фактичного впровадження обмежуючих заходів щодо принципів суверенітету країн, прав людини, незалежного вибору найбільш ефективної та конкурентної моделі соціально-економічного розвитку будь-якою країною в Європі.

Очевидно, що такі ж саме опції існують для економічних санкцій США проти РФ. Але якщо варіант розширення та поглиблення економічних санкцій ЄС на сучасному етапі вичерпано, то посилення санкцій з боку США може значним чином компенсувати часткову втрату ефективності економічних санкцій ЄС проти Росії та посилити кумулятивний санкційний ефект двох основних центрів глобальної економіки.

Література

1. Bond, I., Odendahl, C., Rankin, J., Frogen: The Politics and economics of sanctions against Russia. – Centre for European Reform, March 2015. P.17

2. Economic Sanctions: Panacea or Peace building in a Post-cold War World? Ed. by Cortright D. and Lopez G. – N. Y. – London, 1995, p. 7; Hufbauer G. et al. Economic Sanctions Reconsidered. 3d. ed., - Washington, 2008. P. 159.

3. Golnoosh Hakimdavar. A Strategic Understanding of UN Economic Sanctions: International Relation, Law, and Development. –N. Y., 2013. P.105 <https://www.bloomberg.com/news/articles/2018-11-16/here-s-one-measure-that-shows-sanctions-on-russia-are-working>

4. Markus J. Analysis: Do Economic Sanction Work? – Bbc.co.ur. Retrieved 2015-03-30

5. EU Sanctions Map. - <https://www.sanctionsmap.eu/#/main>

6. Guidelines on implementation and evaluation of restrictive measures (sanctions) in the framework of the EU Common Foreign and Security Policy. - <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2015579%202003%20INIT>

7. Russia's and the EU's sanctions: economic and trade effects, compliance and the way forward.-[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/603847/EXPO_STU\(2017\)603847_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/603847/EXPO_STU(2017)603847_EN.pdf)